

Uključivanje Varaždinske bojne 104. brigade HV u oslobađanje zapadne Slavonije u jesen 1991.

Marijan Kostanjevac, Darko Duhović, Ivan Benković¹

Sažetak

Glavni stožer Oružanih snaga Republike Hrvatske zatražio je krajem listopada 1991. od zapovjedništva 104. brigade ZNG-a u Varaždinu da pripremi i opremi postrojbu veličine bojne, koja će biti razmještena u širem području pakračkog bojišta kako bi se spriječio gubitak Lipika i Pakraca te oslobodio dio snaga 105. brigade ZNG-a pridodanih Operativnoj grupi Posavina za sudjelovanje u operaciji Orkan 91. Zapovjedništvo 104. brigade ZNG-a za tu je zadaću mobiliziralo 1. bojnu (varaždinsku), koja je već sudjelovala u oslobađanju Varaždina, bila dobro naoružana i opremljena te ju je, nakon trodnevnih priprema, 30. listopada 1991. uputilo na pakračko bojište. U prooj borbenoj akciji po dolasku, istoga dana, varaždinski su branitelji, uz pomoć tenkova iz Bjelovara, oslobodili selo Toranj te zaposjeli i osigurali šire područje pakračkog zaleđa, čime je uklonjena neprijateljska prijetnja opkoljavanjem Pakraca. Dva dana kasnije, u drugoj napadnoj akciji, koja je po svom opsegu i angažiranim snagama bila znatno veća od prethodne, hrvatske su snage pokušale osloboditi selo Kukunjevac, odnosno prometnicu Gaj – Dobrovac – Lipik. U toj su akciji sudjelovale i dvije satnije varaždinske 1. bojne, no zadaća nije bila uspješno izvršena.

¹ Marijan Kostanjevac, HVU „Dr. Franjo Tuđman“, Zagreb, marijan.kostanjevac@gmail.com
Darko Duhović, HVU „Dr. Franjo Tuđman“, Zagreb, darko.duhovic@morh.hr
Ivan Benković, HVU „Dr. Franjo Tuđman“, Zagreb, ivan.benkovic@morh.hr

Ovaj je rad nastao kao rezultat projekta izrade znanstvene monografije Varaždinske bojne, temeljen na arhivskim izvorima, dostupnoj literaturi i svjedočanstvima branitelja – pripadnika Varaždinske bojne 104. brigade Hrvatske vojske – koji su sudjelovali u ovim borbenim akcijama oslobađanja zapadne Slavonije u jesen 1991. godine.

Ključne riječi

1. bojna/104. brigada, Varaždin, zapadnoslavonsko bojište, 1991., Toranj, Kukurjovac

Uvod

Ovim radom autori žele u kontekstu razumijevanja situacije prikazati što se to događalo u jesen i zimu 1991. na zapadnoslavonskom bojištu te pojasniti prve borbene aktivnosti varaždinskih branitelja u obrani Pakraca i Lipika.

Svrha je ovoga rada istinito prikazati događaje, kao i doprinos varaždinskih branitelja na početku Domovinskog rata u oslobađanju zapadne Slavonije u jesen 1991. Stručna javnost i pripadnici OSRH-a steći će bolje razumijevanje u sudjelovanju prvih mobiliziranih varaždinskih branitelja u borbenim akcijama na pakračkom bojištu u jesen 1991. Kao lekcija, poučna je za proučavanje jer daje uvid u način borbe vojnika na početku Domovinskog rata, u razumijevanje taktike, način zapovijedanja i pitanje vodstva, odnosno pruža nam uvid u stvaranje oružanih snaga HV-a na početku Domovinskog rata 1991.

U uvodnom dijelu rada daje se kratak prikaz situacije na zapadnoslavonskom bojištu. U nastavku se pojašnjavaju pripreme i dolazak Varaždinske bojne na pakračko bojište te prva borbena akcija zaposjedanja naselja Toranj. Težište rada usmjereno je na neuspjeli napad na selo Kukurjovac. Na temelju uvida u arhivsku građu te usmenih razgovora sa sudionicima akcije opisana je priprema, planiranje i provedba napadne akcije Operativne grupe (OG) Pakrac na uporište koje su zaposjele neprijateljske snage, selo Kukurjovac. U završnom poglavlju metodom analize bitke pojasnit ćemo važne aspekte neuspješnog napada i naučiti lekcije iz navedenog događaja, koja može poslužiti u obuci naših vojnika, dočasnika i časnika.

Situacija u zapadnoj Slavoniji i dolazak varaždinske 1. bojne 104. brigade HV-a

Krajem listopada 1991. hrvatske snage preuzimaju taktičku inicijativu, započinju s operacijama oslobađanja zapadne Slavonije i potiskivanja snaga pobunjenih Srba i 5. korpusa JNA sa zapadnoslavonskog područja. U Glavnom stožeru HV-a odlučili su pokrenuti veliku napadnu operaciju *Orkan 91*. „Operacija je planirana i pripremljena sredinom listopada u zapovjednom središtu OG-a Posavina kao dio plana Glavnog stožera za oslobađanje zapadne Slavonije: plan mi je, kao načelniku stožera, predložen 25. listopada i odobren. (A. Tus, str. 62.)

Namjera zapovjednika OG-a Posavina bila je istodobno s glavnim snagama napasti na smjerovima Novska – Okučani i Nova Gradiška – Okučani prema prometnici Lipik – Okučani – Stara Gradiška i uz pomoć topništva razbiti snage neprijatelja na širem području Okučani – G. Rajic – Stara Gradiška, zaposjesti državnu granicu na Savi i biti spreman za odbijanje protuudara.“

Na pravcima Novska – Kričko brdo – Bijele Stijene i Mašička Šagovina – Širinci – Benkovac bila je namjera s pomoćnim snagama OG-a Posavina napasti i presjeći prometnice Lipik – Bijela Stijena – Okučani, a razbijene srpske snage na području Pakrac – Donji Čaglić – Japaga okružiti i uništiti zajedno sa snagama Operativne zone (OZ) Bjelovar, odnosno Sektora obrane Pakrac. Spremnost za napad hrvatskim postrojbama određena je za 28. listopada 1991. godine u 20 sati, a s napadima se započelo ujutro sljedeći dan.

Operaciju *Orkan 91* namjeravalo se provesti u nekoliko etapa: u prvoj etapi, u trajanju od jednog do dva dana, predviđeno je bilo izvršiti napade u sjevernom sektoru novljanskog bojišta i osvojiti sela Lovska i Bair te motel „Trokut“ koji se nalazi na prometnom križanju između ova dva sela. U drugoj etapi u trajanju od oko dva dana bilo je predviđeno zauzeti prometnice između Okučana i Lipika, koju bi istodobno zauzele hrvatske postrojbe iz Novske i Nove Gradiške. U trećoj etapi predviđeno je sa snagama operativne pričuve i postrojbama sektora obrane Pakrac eliminirati opkoljene neprijateljske jedinice u području Lipika i Pakraca. U toj etapi vjerojatno bi sudjelovala i Varaždinska bojna 104. brigade ZNG-a.

Međutim, stvarnost na bojištu nije se odvijala prema planiranim željenim stanjima po etapama.

U prvoj etapi operacije do 9. prosinca 1991. u teškim borbama hrvatske snage oslobodile su sela Bair, Popovac, Brezovica Lovska, Korita, Jagma, Gornja i Donja Subocka te Gornje Kričke i strateški važno područje motela „Trokut“. Ovim uspjehom olakšan je položaj postrojbama OZ-a Bjelovar koje su branile Pakrac i Lipik.

U drugoj etapi operacije Orkan 91. težište glavnog smjera napada promije njeno je i usmjereno na presijecanje komunikacije Okučani – Lipik na području Donjeg Čaglića. Operacija je započela 10. prosinca 1991. i produžila se sve do potpisivanja primirja, 3. siječnja 1992. Na novljanskom bojištu, unatoč više puta pokrenutim napadima, hrvatske snage nisu uspjele osloboditi komunikaciju Okučani – Lipik. Pomaka hrvatskih snaga na bojištu bilo je samo na novogradiškoj bojišnici (Zbornik, 122.). U operaciji *Orkan 91* snage OG-a Posavina napredovale su dva kilometra zapadno i istočno od ceste između Pakraca i Okučana, ali je nisu uspjele presjeći. Ukupno je u prvoj i drugoj etapi oslobođeno 1090 km² (*Vrbanac i Antolašić, 412.*).

Iako su hrvatske snage uspjele osloboditi veliki dio zapadne Slavonije i uništiti san o granici Velike Srbije na rijeci Ilovi, osnovni cilj (misija) zadan u operaciji *Orkan 91*, pad Okučana kao strateški najvažnijeg uporišta, nije ostvaren. Pod nadzorom snaga JNA ostalo je oko 600 km² zapadne Slavonije.

Niz je čimbenika koji su utjecali na tijek i ishod borbenih aktivnosti Hrvatske vojske koja je tada bila u nastajanju: od nedostatka kvalitetnijeg naoružanja i streljiva (posebno topničkog i protuoklopnog streljiva), nespremnosti mobiliziranih postrojbi (nedostatak obuke pojedinaca i nižih postrojbi, nedovoljne opremljenosti postrojbi i naročito neisprofiliran zapovjedni kadar), loše komunikacije i koordinacije među postrojbama, nedostatak pravodobnih obavještajnih informacija, česta zaustavljanja akcija zbog potpisivanja kratkotrajnih primirja, iscrpljenosti mobiliziranih branitelja do ekstremno niskih temperatura od -15 °C, što je otežalo provođenje napadnih akcija.

Tijekom operacije *Orkan 91* poginula su 246 branitelja, (*Natko*), ranjeno ih je 557, a nestalo ih je 9. Na neprijateljskoj strani poginula su 224 vojnika, a više od 600 ih je ranjeno (Hrvatski vojnik, broj 639, rujan 2021.).

Operacijom *Orkan 91* hrvatske snage na novljanskom i novogradiškom bojištu vezale su snage 5. korpusa JNA na sebe i time olakšale hrvatskim snagama provođenje operacija *Otkos 10* i *Papuk 91* na sjevernom dijelu zapadnoslavonskog bojišta. Neprijatelj je odbačen dalje od Virovitice i time je otklonjena opasnost ugrožavanja podravske magistrale, jedine veze s istočnom Slavonijom (Hribernik, 2013.)

Operacija *Orkan 91* kasnije je poslužila kao model za pripremu operacije *Bljesak*, kojom su 1. svibnja 1995. oslobođena preostala okupirana područja zapadne Slavonije: „*karte dviju operacija gotovo su identične, osim po vatrenoj moći snaga potpore!*” (A. Tus). U operaciji *Bljesak* u svibnju 1995. za 36 sati hrvatske su snage izvršile zadanu misiju danu snagama u operaciji *Orkan 91*.

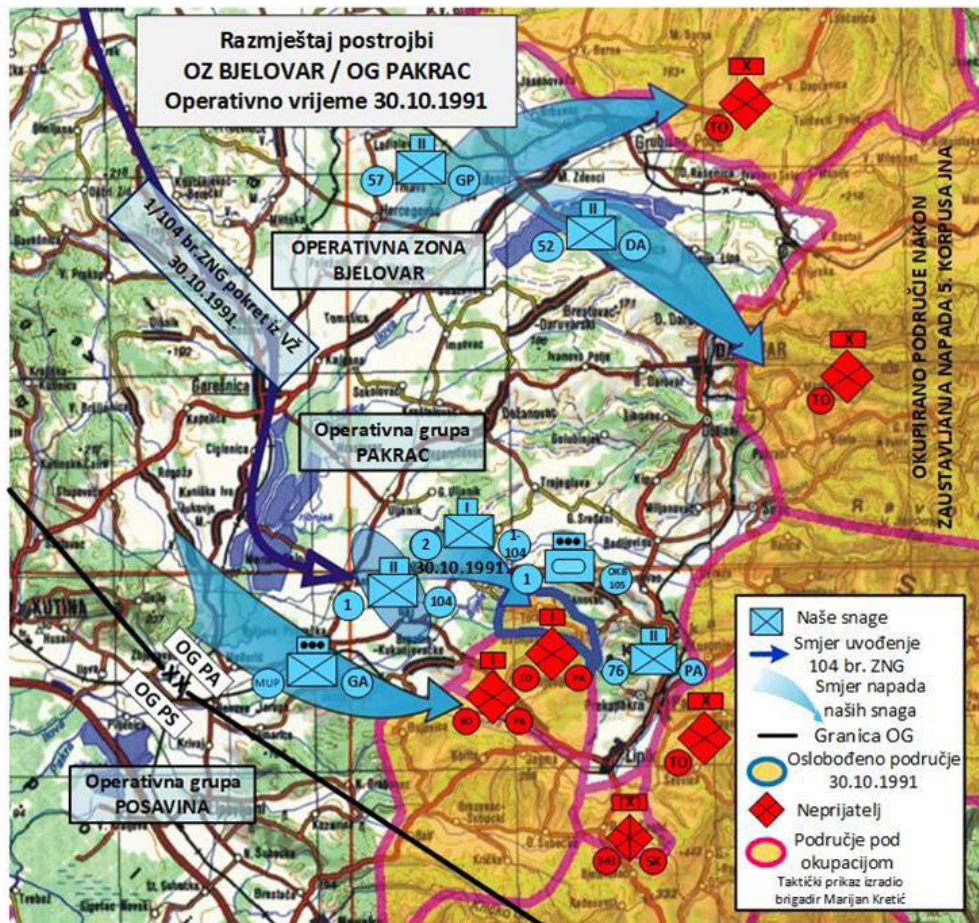
Pripreme i dolazak Varaždinske bojne na pakračko bojište

U operaciju oslobađanja zapadne Slavonije načelnik GS-a HV-a Antun Tus uključio je i varaždinsku 104. brigadu ZNG-a. Umjesto odlaska u istočnu Slavoniju, 104. brigada HV-a je s više od tisuću ljudi dovedena u šire područje pakračkog bojišta kako bi spriječila gubitak Lipika i Pakraca i oslobodila dio snaga 105. brigade HV-a, koje su pridodane OG-u Posavina radi sudjelovanja u operaciji *Orkan 91*.

U nastavku rada detaljnije i šire ćemo pojasniti kako je prošlo „uključivanje” varaždinskih branitelja na pakračko bojište u listopadu i studenom 1991.

Glavni stožer OSRH-a, svjestan što bi značilo osvajanje Pakraca i Lipika za daljnje napredovanje srbočetničkih snaga u tom dijelu zapadne Slavonije, upućuje dana 25. listopada 1991. zapovijed 104. brigadi ZNG-a u Varaždinu da pristupi osnivanju i opremanju postrojbe veličine bojne koja bi mogla duže vrijeme boraviti na bojištu u području Pakraca (Monografija, 1994. str. 24.). Trebala je to biti postrojba sastavljena od iskusnih branitelja koji su sudjelovali u oslobađanju varaždinskih vojarni.

Zemljovid 1. Dolazak 1/104. ZNG-a u zapadnu Slavoniju



Izradili: Benković i Kretić

Nakon trodnevne dodatne obuke i psiholoških priprema, 1. bojna 104. brigade ZNG-a, krenula je ujutro u srijedu 30. listopada 1991. prema zapadnoslavonskom bojištu. Prije podneva stigli su u selo Antunovac i razmjestili se po mjestima: 1. satnija u selo Brekinska, 3. satnija sa Zapovjedništvom bojne i desetinom veze u selo Ploštine, a logistički vod u selo Kapetanovo Polje. Druga satnija odmah je po dolasku u selo Brekinska

dobila zadaću zaposjesti selo Toranj, protjerati neprijateljske snage iz sela i organizirati obranu. Marijan Kos, zapovjednik druge satnije uz potporu tenkovskog voda 105. brigade ZNG-a smještenog u selo Batinjani (četiri tenka T-55), uspješno je toga dana bez neke veće borbe i gubitaka izvršio zadaću zaposjedanja sela Toranj. To je bila i prva zadaća Varaždinske bojne koju je Zapovjedništvo obrane sektora Pakrac dodijelilo na zapadnoslavonskom bojištu. U toj akciji nije bilo ranjenih ni poginulih. Zaposjedanjem sela Toranj Varaždinski su branitelji osigurali „cestu spasa“ za siguran promet, jedinu cestovnu komunikaciju koja vodi od sela Gaj – Tornaj – Banovac – Batinjani – Omanovac, tada ključnu komunikaciju za opskrbu i obranu Pakraca i Lipika. Neprijatelj je mjesta na kojima je bila razmještena Varaždinska bojna stalno napadao minobacačkom i streljačkom vatrom iz šume Turkovača.

Ulazk i zaposjedanje sela Toranj

Zapovjednik 2. satnije Marijan Kos – zaposjedanje sela Toranj:

„Kada smo se iskricali u selo Brekinjska, zapovjednik bojne Marijan Strelec pozvao me je i zajedno smo otišli u Zapovjedništvo obrane sektora Donja Obrijež na prijam zadaće. Ušli smo u jednu drvenu nisku slavonsku kuću, vidio sam časnike koji sjede za stolom i gledaju u topografski zemljovid na kojemu su bili ucrtani rasporedi naših snaga i snaga neprijatelja, JNA, četnika i drugih paravojnih formacija.

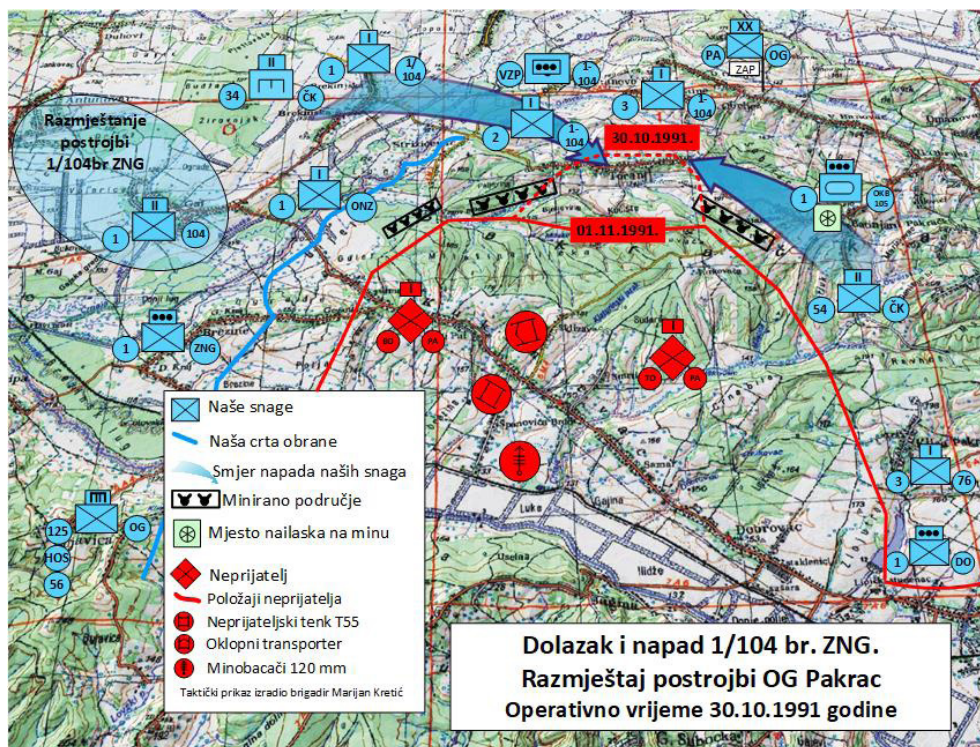
Zapovjednik nam je na karti pojasnio raspored neprijateljskih postrojbi u području Pakraca, Lipika, Šeovice, Kusionja, Starog Majura i Omanovca, pojasnio nam širu situaciju, a zatim mi je izdao zadaću: „iz mjesta Stržićeovac u taktičkom borbenom rasporedu, pješачkom hodnjom krenuti u selo Toranj u kojem se vjerojatno nalaze zaostale neprijateljske snage (nije bilo preciznih informacija o jačini i rasporedu četničkih snaga), neutralizirati neprijateljske snage i izvršiti pregled kompletnog mjesta, kuća, gospodarskih objekata i drugih prostora; zaposjesti područje sela Toranj, čuvati preostalo civilno stanovništvo od nasilja, maltretiranja i raznih drugih oblika ugrožavanja.“ Zapovjednik mi je napomenuo kako će iz sela Batinjana i Banovaca u pravcu Tornja četiri tenka iz bjelovarske postrojbe borbeno djelovati i podržavati naše aktivnosti.

Dobivenu zadaću, prenio sam svojim podređenima, a sa svojim sam zapovjednicima razradio plan za našu zadaću. Satniju smo podijelili u dvije skupine, izvidnički dio s oko 30 branitelja i glavni dio satnije s oko 80 branitelja. Ja sam vodio izvidničku skupinu, a moj zamjenik Rajko Koščak sa zapovjednicima vodova drugu skupinu, odnosno glavninu satnije. U dvije hodne kolone u taktičkom borbenom poretku krenuli smo cestom prema selu Toranj koje je udaljeno oko 4,5 km od sela Brekinjska.

Zbog zadane radiošutnje, sredstva veze koristili smo samo po potrebi, a za razgovor su korištene kodirane karte. Došavši do sela Toranj izvidnička skupina osigurala je šire područje šume i dočekala ostali dio satnije. Sa svojim zapovjednicima analizirao sam novonastalu situaciju, dodijelio zadaće svakom vodu za daljnje kretanje, kao i za odbijanje neprijateljskog napada ako do njega dođe. Krenuli smo dalje u zaposjedanje cijelog sela. Tijekom kretanja satnije prema selu Toranj otvarana je pojedinačna i rafalna paljba iz pješačkog naoružanja prema našoj postrojbi, ali nitko nije stradao tijekom našeg kretanja.

Nakon što je 1. vod zaposjeo položaje, započeli smo s razmještanjem 2. voda. Preko naše radioveze javljeno mi je da se zrakoplov bivšeg JNA, kreće prema selu Toranj. Tada sam zapovijedio vojnicima da potraže zaklone, a zapovjedniku tenkovske postrojbe neka sakrije tenkove u gospodarske objekte kako nas ne bi uočio i raketirao. U brišućem preletu zrakoplov bivšeg JNA na izlasku iz sela Tornja izbacio je aviobombu tešku 250 kg, zvanu „krmača“, na naše položaje. Odjeknula je silna detonacija od koje nam je dugo odzvanjalo u ušima. Srećom, pala je dalje pa nije nitko stradao od ove velike eksplozije. Do 15.30 sati završili smo s našim borbenim aktivnostima i organizirali obranu mjesta.

Zemljovid 2. Dolazak i napad na selo Toranj



Izradili: Benković i Kretić

Drugi dan, nakon zaposjedanja sela Toranj, uslijedilo je utvrđivanje naših položaja: kopanje rovova, staze kretanja, izrada minskih polja te uređivanje smještaja za duži boravak. Međutim, četnici nisu mirovali, često bi pucali po nama iz strojnica ili minobacača. Rovove, zemunice i prsobrane natkrivali smo i maskirali kako bi se što više stopili s prirodnim okruženjem. Ispred naših uređenih rovova na udaljenosti od 30 do 50 metara postavljali smo mine koje su nas štatile od iznenadnih i neočekivanih napada četničkih snaga iz šume Turkovača u koju su se bili povukli nakon ulaska naše satnije u selo Toranj.



Slika 1. Zapovjednik 2. satnije Marijan Kos (lijevo) i Josip Kapeš (desno) u centru sela Toranj

Zaposjedanjem sela i odbijanjem napada neprijatelja iz šume Turkovača potrošili smo puno streljiva, pa sam u kasno poslijepodne 31. listopada 1991. zatražio popunu streljiva iz logističke baze u Ploštinama. Tijekom večeri saznajem da je kombi-vozilo, koje je trebalo dovesti streljivo oko 18.30 sati, naišlo na protutenkovsku minu i da su Ivan Sokač i Vladimir Leskovar, koji su bili u tom vozilu čudom preživjeli eksploziju mine u selu Mali Banovac.

Boravak na ovom području postajao je sve teži i suroviji. Dani koji su slijedili bivali su sve hladniji, a noćima bi se temperatura spuštala dosta ispod nule. Vatra se nije smjela ložiti kako se ne bi otkrivali naši položaji. Neprijatelj bi pucao po našim položajima iz sveg oružja koje je imao na raspolaganju i danju i noću. Činilo se da imaju svega u neograničenim količinama. Često bi nas zasipavali rafalima iz strojnica, a posebno je bila opasna snajperska paljba na moje vojnike. Minobacačke mine od 80 do 120 mm često su padale po našim položajima. Nakon toga nastala bi duga i jeziva tišina kao da su svi četnici nekamo otišli, a onda odjednom ponovno jaka paljba. I tako su tijekom noći ponavljali paljbu, a nakon toga bi skupine četnika iz šume Turkovača krenule u pješački napad. Pripadnici 2. satnije boravili su u rovovima za stojeći stav do jutra, sprječavajući četnike da probiju naše crte obrane. Tijekom noći morali smo po nekoliko puta pojačavati obranu i premještati branitelje s jednog boka na drugi kako bismo odbili napadna djelovanja.

Teško je opisati i ljudima predočiti situaciju u kojoj smo se nalazili. Ali morali smo izdržati jer smo bili svjesni da nas nema tko zamijeniti i nije bilo drugog rješenja. U konačnici, zbog toga smo i došli ovamo.

Zaposjedanjem sela Toranj i organiziranjem obrane, 2. satnija uspješno je prošla svoje „vatreno krštenje“ i izvršila dobivenu zadaću.

Tek pristigla 1. varaždinska bojna od Zapovjedništva obrane sektora Pakrac smještenog u selu Donja Obrijež dobila je i drugu zadaću: s drugim hrvatskim postrojbama sudjelovati u napadu 2. studenog 1991. na neprijateljske snage u selu Kukunjevac, osloboditi prometnicu selo Gaj – Dobrovac – Lipik i organizirati obranu duž komunikacije. U ovu napadnu akciju koja je po svom opsegu i angažiranim snagama bila puno veća od prve akcije, uključene su bile i dvije varaždinske satnije, međutim tu zadaću hrvatske snage nisu uspjele ostvariti.

Neuspjeli napad na selo Kukunjevac



Slika 2. Onesposobljeni samohodni top M36 90 mm hrvatskih snaga na početku sela Kukunjevac 2. studenog 1991.

Operativna grupa (OG) Garešnica bila je sastavljena od 200 hrvatskih branitelja: voda policije za posebne namjene iz Garešnice, samohodne bitnice (tri samohodna topa 90 mm, jedan tenk T55 i jedan BOV 20/3), i satnije varaždinskih branitelja kao namjenski organizirane snage krenula je 2. studenog 1991. u napad radi oslobađanja sela Kukurjovac i prometnice Gaj – Kukurjovac – Lipik od neprijatelja. Cilj stavljen pred tu namjensku organizaciju nije ostvaren.

U napadu su tri branitelja bila teško ranjena, od kojih je jedan kasnije preminuo, a jedna samohotka M36 90 mm bila onesposobljena. Za većinu mobiliziranih pripadnika varaždinske satnije bila je to prva bitka u kojoj su sudjelovali nakon dolaska na pakračko bojište.

Uzroci neuspjelog napada, materijalni gubici i žrtve branitelja su slojeviti. Kao i u mnogim bitkama, tako i u ovoj, najveći propust bio je u obavještajnoj prosudbi dobivenoj od strane Zapovjedništva koje je bilo na tom području operacije. Snage napada nisu imale ni vremena ni mogućnosti prikupljati ili provjeravati podatke, nego su se morale pouzdati u dobivene informacije. Mudre riječi Sun Tzua napisane u knjizi *Umijeće ratovanja* mogle bi se primijeniti i za ovu situaciju.

Upoznaj neprijatelja, upoznaj samo samoga sebe i pobjeda neće biti dvojbena ni u stotinu bitaka.

Onaj tko poznaje sebe, ali ne i neprijatelja, pretrpjet će jednak broj poraza i pobjeda.

Onaj tko ne poznaje ni sebe ni neprijatelja, doživjet će neuspjeh u svakoj bitki.

Sun Tzu, *Umijeće ratovanja*

Poznavati neprijatelja – njegove snage, njegove slabosti, proučiti njegov način djelovanja (*modus operandi*), njegove osobine – važno je kako biste se mogli boriti protiv njega. Svatko tko se natjecao u sportu, zna značenje citata. Pitanje koje se odnosi na *poznavanje i korištenje vlastitih snaga* znači da znate na učinkovit način koristiti vlastite snage, znate izbjegavati neprijateljeve jake strane i ne izlažete vlastite slabosti. Da biste *pobijedili svog neprijatelja*, morate postati on, razmišljati kao on, djelovati kao on. Na taj način možete biti korak ispred njega i poraziti ga prije nego što počinje djelovati.

Neuspjeh u napadu, materijalni gubitci i žrtve branitelja uglavnom se pripisuju pogrešnoj obavještajnoj prosudbi o snazi protivnika i njegovom rasporedu Zapovjedništva sektora obrane Pakrac. Međutim, o vlastitim slabostima, pogrešnom pristupu u vođenju napada, lošoj koordinaciji snaga, nepripremljenosti i nespremnosti varaždinske postrojbe tek pristigle na bojište, kao i o nedostatku vodstva i sposobnosti zapovijedanja u toku provođenja napada nema ni jedne riječi.

Neuspjeli napad nije samo rezultat pogrešne procjene snaga neprijatelja i njegovog borbenog rasporeda, nego i površnosti u planiranju, organiziranju i vođenju napadne akcije. U provođenju napada pokazalo se da glavni zapovjednici nisu bili dorasli izvršenju zadaće.

Ova vrlo poučna napadna akcija potpuno je zaboravljena i više se ne navodi u literaturi. U Zborniku radova iz 2019., *Zapadna Slavonija u Domovinskom ratu 1991.*, u Kronologiji ratnih događanja na pakračko-lipičkoj bojišnici, u prezentacijama i obljetnicama vezanima za pakračko bojište, neuspjeli napad hrvatskih snaga 2. studenog. 1991. na selo Kukunjevac više se ne spominje. Bio je to napad koji bi bilo najbolje zaboraviti. Za varaždinske branitelje napad na selo Kukunjevac pobuđuje posebno zanimanje i opominje – *nikad više takve akcije ni takvog napada.*

Priprema i planiranje napada

Nakon teških borbi vođenih do sredine listopada 1991. u kojima su hrvatske snage uspjele spriječiti opkoljavanje i okupaciju pakračkog područja, nova crta obrane protezala se od sela Dereza – Pakrac (1/2 grada) – Lipik (južni dio grada) – selo Kukunjevac – Bujavica (Monografija, 2022. str. 112.).

Kako bi se ojačala obrana i spriječilo zauzimanje pakračkog džepa od 28. listopada 1991. na pakračko bojište dolaze nove hrvatske mobilizirane postrojbe iz Bjelovara, Čakovca, Koprivnice, Križevaca i Varaždina opremljene naoružanjem iz zauzetih vojarni JNA. Postrojbe se razmještaju u zaleđu prvih borbenih linija obrane 76. samostalne bojne i pakračke policije spremajući se za prve borbene akcije (Raščlamba, 1999. str. 15.).

Po odobrenju operacije *Orkan 91* utvrđena je koordinacija i „borbena suradnja” sa Sektorom obrane Pakrac, čije su postrojbe djelovale na pravcu Pakrac – Lipik (Stipčić, 49). Dolaskom novih mobiliziranih hrvatskih snaga na pakračko bojište, Zapovjedništvo obrane sektora Pakrac na brzinu je isplaniralo borbenu akciju kojom je željelo smanjiti pritisak neprijatelja na obranu Lipika i Pakraca, ponovno zaposjesti selo Kukunjevac i osloboditi prometnicu Lipik – Gaj. Napadna je akcija osim domaćih branitelja 76. bojne iz Pakraca, uključivala i druge postrojbe pristigle na pakračko bojište.

Zapovjednik obrane sektora Pakrac „odlučio je s OG-om Pakrac sastava: vod za posebne namjene MUP-a Garešnica, dijelovima bataljuna ZNG-a Varaždin, s postrojbama ZNG-a Garešnica, Varaždin, Čakovec i 1. bataljunom obrane Pakraca izvršiti napad i čišćenje šireg područja sela Kukunjevac, Dobrovac, Lipik, odbaciti snage neprijatelja sjeverno i južno od sela Kukunjevac s ciljem deblokiranja komunikacije selo Gaj – Kukunjevac – Lipik, a zatim jačim snagama istu zaposjesti i držati do daljnjega” (točka 4. Zap. za napad).

Zapovjednik OG-a Pakrac snage za napad organizirao je na sljedeći način:

OG Garešnica: sastavljen od voda za posebne namjene policije MUP-a iz Garešnice, bitnice od (tri) samohodna topa M36 90 mm, dva tenka T55 i 1. pješačke varaždinske satnije smještene u selu Brekinska napast će neprijatelja iz smjera sela Gaj. Operativnom grupom zapovijedat će zapovjednik policijske postaje Garešnica Ivan Marinko Čajsa.

Pakrački bataljun: 76. samostalni bataljun napast će i osloboditi južni dio okupiranog Lipika do linije željeznička pruga – most na koti tt 149 – rijeka Pakra i organizirati obranu područja Lipik – Matkovac – Klisa.

Satnija ZNG-a Čakovec u suradnji s vodom Dobrovac napast će i zaposjesti istočni dio sela Kukunjevca i selo Dobrovac, organizirati obranu u području: crkva – kota 151 – potok Dobrovac i selo Dobrovac i spriječiti mogući napad četnika iz Jagme i Subocke (Odred TO M. Kovač).

Ostale naše postrojbe štitit će bokove našim snagama u napadu, a kasnije se pridružiti u obrani:

- desno, od sela Kukunjevac u području sela Brezine, satnija ZNG-a Garešnica podupriet će napad glavnim snagama na selo Kukunjevac

Zapovjedništvo Varaždinske bojne upoznato je sa zapovijedi za napad sredinom 1. studenog 1991. Zapovjednik 1. (varaždinske) bojne Marijan Strelec dolazi sa svojim suradnicima u selo Toranj u zapovjedništvo 2. satnije u popodnevnim satima i upoznaje ih sa zapovjedi o napadu na selo Kukunjevac. Marijan Kos, zapovjednik 2. satnije, navodi kako mu je Strelec rekao da je njegova satnija u pričuvi i u obrani sela Toranj. Ako neprijatelj potisne naše snage, njegova će satnija biti uključena u borbu.

Isti dan, petak navečer na sastanku zapovjedništva bojne i zapovjednika 1. i 3. satnije razmatralo se kako izvršiti dodijeljenu zadaću. Za pripremu i organizaciju napada na srbočetničke snage u selu Kukunjevac preostalo je 12 – 13 sati. Iako su istu večer zapovjednici vodova i ostali branitelji bili upoznati sa zapovjedi o napadu, *ujutro, 2. studenog 1991. od zapovjednika bojne Streleca dobili smo upute kako ćemo izvršiti napad. Prema ranijem dogovoru između njega i zapovjednika naše satnije, prvi u napad kreće treći vod sa zadaćom zauzeti prve kuće i ulaz u selo Kukunjevac, očistiti područje od četnika i organizirati obranu. Zatim slijedi drugi vod i nastavlja napad do sredine sela, propušta se prvi vod koji završava s napadom, raspoređuje se na kraju sela i organizira obranu.* Treća satnija nije izravno sudjelovala u napadu, dio satnije nalazio se u selu Ploštine na osiguranju, a dio u području Stržišćevac.

Provedba napada OG-a Garešnica

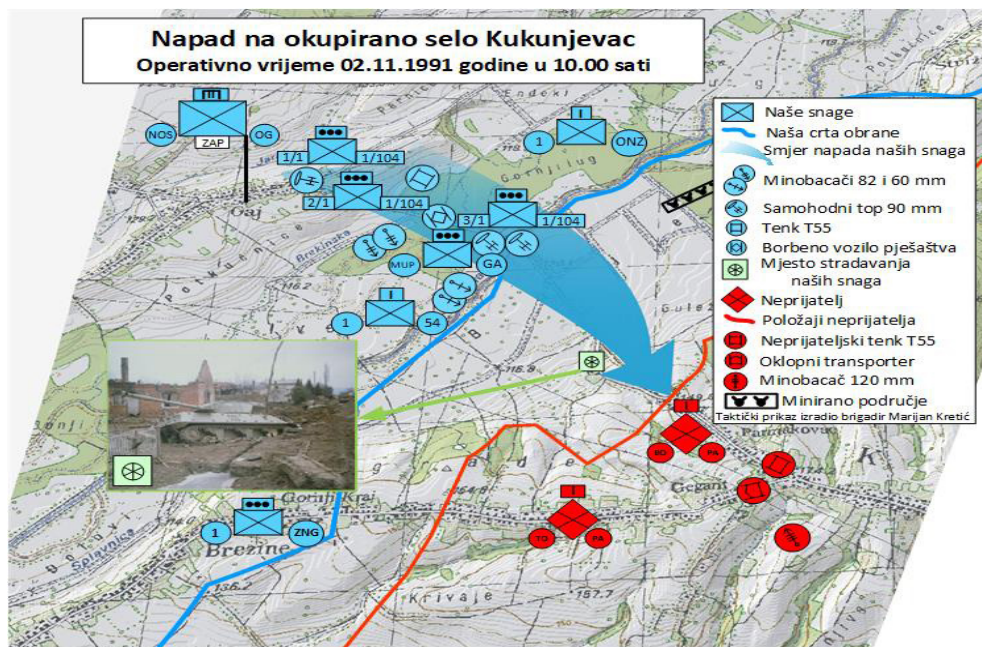
Nakon 24. rujna 1991. dolaskom snaga 5. korpusa JNA i četničkih skupina, selo Kukunjevac postaje baza neprijatelju za daljnje napade na Lipik i Pakrac. Iz šume Turkovača, koja je postala logistička baza sa zemunicama, neprijateljske skupine ulazile su u sela Batinjani, Gornja Obrijež i Toranj, pripremale zasjede i blokirali jedinu komunikaciju iz Lipika i Pakraca prema slobodnom teritoriju te dovodili branitelje u okruženje. Na području sela Kukunjevac – Klisa – Majur – šuma Turkovača – Veganov most – Sklizavac bile su razmještene snage jedne bojne TO-a Pakrac i jedne satnije četnika zvani „Beli Orlovi“ (Raščlamba, str. 8.). Iako su hrvatske snage dotad dva puta očistile selo od pobunjenika, nije bilo dovoljno snaga branitelja da bi ga zaposjeli i držali pod svojom kontrolom. Zapovjednik OG-a Garešnica M. I. Čajsa početak napada opisuje: „Dana 2. studenog 1991. u jutarnjim

satima krenuli smo iz policijske postaje Garešnica, a po zapovjedi pukovnika Andrića priključile su nam se i tri samohotke sa zapovjednikom. Nakon dolaska u selo Gaj nitko nas nije dočekaao niti smo vidjeli pripadnike Zbora narodne garde (pripadnike Varaždinske bojne). Izašli smo iz sela Gaj, prošli most preko rječice Bijela i zauzeli položaje za minobacače s desne strane, a samohotke i oklopno vozilo BOV-a rasporedilo se duž ceste prema selu Kukunjevac.

Kada je prošlo 10 sati, nitko od zapovjednika pješačkih postrojbi nije mi se javio i mi smo započeli s paljbom po selu Kukunjevac. Nakon nekoliko ispaljenih mina neprijatelj je počeo odgovarati na našu paljbu. Od njihove paljbe teško je bio ranjen Željko Nađ. Došavši do njega, vidio sam da je pogođen u trbuh i vire mu crijeva koja sam vratio natrag. Ubrzo je došla hitna pomoć i doktor Miroslav Kinčl te su ga odvezli u bolnicu. Zapovjedio sam tada paljbu iz svih topničkih oruđa, a mojoj sam postrojbi zapovijedio da se primakne bliže zavoju ulaska u Kukunjevac jer smo svojim djelovanjem otkrili naše položaje.”

„Nakon što je moja postrojba zaposjela nove položaje kod zavoja iz pravca sela Gaj, pristigla je veća skupina pripadnika ZNG-a, koji su zaposjeli položaje duž odvodnog kanala/šamca. Prišao sam prvim pripadnicima i pitao ih gdje je njihov zapovjednik, odgovorili su mi da ne znaju. Iz pravca Gaja došao je jedan tenk T55 probijajući se kroz naš borbeni raspored došavši do prve samohotke. Nije stao, već se kretao cestom radi zauzimanja borbenog položaja na proplanku s lijeve strane ceste. Tada su se pripadnici ZNG-a maknuli iz odvodnog kanala s lijeve strane zbog svoje sigurnosti. Kako mu je zasmetala prva samohotka, ona je otišla oko 20 m naprijed i izašla svojim prednjim krajem iz zavoja te bila uočena iz smjera Kukunjevca. Tada je bila pogođena protuoklopnom raketom u donji prednji dio, a od eksplozije rakete samohotka se podigla u zrak. Veći dio nas se nalazio s desne strane samohotke i nije nas ništa pogodilo. Zaštitila nas je prednja guma gusjenice koja je bila presječena. Međutim, dva pripadnika ZNG-a 1. bojne Varaždin nalazili su se na cesti nekoliko metara iza samohotke i od eksplozije projektila bili su pogođeni u noge te su pali na cestu. Dotrčao sam do njih, a u isto vrijeme je došao i sanitet i dr. Kinčl pruživši im prvu pomoć, a potom su autima odveženi u bolnicu u Garešnicu” (Čajsa).

Zemljovid 4. Napad na okupirano selo Kukunjevac



Izradili: Benković i Kretić

Zapovjednik samohodnih topova M36 90 mm, Gedeon Berak, opisuje svoje viđenje napada na Kukunjevac:

„Krenuli smo naprijed i kod prve kuće u Kukunjevcu pogođeni smo s četiri protuoklopne rakete Maljutke. Dvije Maljutke, koje su pogodile samohotku, nisu eksplodirale, već su se odbile od oklopa, dok su druge dvije pogodile i eksplodirale. Mi smo tada iskočili iz samohotke. Rikošet jednog od projektila teško je ranio dva pripadnika 104. brigade, a Vlatko Imbrišić je na putu za bolnicu u Kutinu preminuo. U hrabrom pokušaju da izvuče Imbrišića u zaklon teško je ranjen njegov suborac Boris Vinceković.”

Nakon što su ranjeni branitelji iz Varaždinske bojne zbrinuti, pojavio se samo jedan naš tenk T-55. On je zatim izgurao s ceste pogođenu samohotku prema kanalu pokraj ceste kod prvih kuća, kako se i vidi na Slici 1. Tenk je zatim zauzeo poziciju lijevo od ceste, a ja sam ušao u drugu samohotku

pripremajući se za nastavak napada. Iza nas nalazio se policijski BOV, koji je djelovao po neprijatelju.

Međutim, nakon ranjavanja varaždinskih branitelja i jake neprijateljske paljbe na tom smjeru nije bilo moguće razmještanje naših snaga i zaposjedanje novih položaja za daljnji napad. Kada sam se okrenuo, vidio sam da su se naši vojnici koji su trebali biti iza oklopa povukli. Neprijateljska paljba bila je vrlo jaka, pretpostavili smo da su ovdje razmještene veće snage neprijatelja nego što je bilo navedeno u početnoj prosudbi. U takvoj situaciji zapovjednik Čajsa nakon konzultacija sa zapovjednikom Andrićem prekinuo je napad.

„Nakon našeg povlačenja prema selu Gaj neprijatelj je pogodio i ošteti most Gaj – Kukunjevac. Dalje više nismo mogli proći cestom. Naša se bitnica premjestila u selo Gaj i odatle je topnički djelovala po okupiranom Kukunjevcu. Tako je bilo sve do operacije oslobađanja Lipika, 7. prosinca 1991. Do tada je naša inženjerija postavila pontonski most i mogli smo u napad tim pravcem“.

„Kasnije sam od suboraca čuo kako su na radiostanici Petrova gora izvijestili o napadu i bio je intervju s neprijateljskim vojnikom koji je ispaljivao protuoklopne rakete Maljutke na nas. On je bio u panici jer su naši tenkovi krenuli na njih, a vrijeme od ispaljenja i cilja bilo je kratko“.



Slika 3. Zapovjednik 1. bojne Marijan Strelec lijevo i Vladimir Leskovar desno



Slika 4. Oštećeni most na cesti Gaj – Kukunjevac na rijeci Bijela

U monografiji 104. brigade HV-a zapovjednik Varaždinske bojne bojnik Marijan Strelec kratko je opisao samo pripremu i planiranje varaždinskih satnija u napadu na Kukunjevac (Monografija. 27.), ali ne i tijekom borbenih događanja. Nakon ranjavanja Vadimir Leskovar je na početku bitke autom ranjenog Borisa Vincekovića odveo u bolnicu Garešnica. U svom osvrtu na događanja nakon Kukunjevca u Monografiji pisanoj 1994. Leskovar navodi kako je nakon povlačenja u selu Gaj 2. studenog 1991. navečer održan sastanak Zapovjedništva bojne i analizirana cijela akcija te je „*utvrđeno kako akcija nije uspjela zbog neodgovarajućih podataka o neprijateljskoj strani, preslaboj topničkoj pripremi napada, angažiranja premalo pješćkih snaga i prekratke priprema za napad.*” Navodi i kako „*neuspjeh u napadu na Kukunjevac, sasvim logično, izazvao je moralnu krizu u postrojbama koje su sudjelovale u napadu, ali i drugim postrojbama. ... Širile su se glasine da je poginulo više ljudi i da je doživljen veći neuspjeh. Ljudi su bili nezadovoljni što ih se neiskusne stavilo u tako težak položaj, na tako teške zadatke*” (Monografija, 28).

Iako je prošlo trideset godina od napada na Kukunjevac, još su živa sjećanja zapovjednika vodova prve satnije varaždinskih branitelja s kojima smo razgovarali, a koji su neposredno sudjelovali u napadu na Kukunjevac: svi zapovjednici vodova i satnije bili su vojno educirani sa završenim školama za rezervne oficire u Bileći.

Izdvojiti ćemo samo svjedočanstvo zapovjednika 3. voda Nikole Drpića koji je iz sela Gaj prvi krenuo u vodnoj koloni iza *samohotki*. Njegova prva desetina, odnosno vod bili su na varenoj liniji. „U vodnoj koloni u taktičkom poretku po desetinama kretali smo se iza *samohotke*. Kada je započela paljba, eksplozije, čuo sam *jauk*, a zatim se neprijateljska paljba po nama pojačala. Ja sam tada bio u sredini voda, u jaruzi, a prva desetina bila je gore iza *samohotke*, poviše, na prilazu selu kod prvih kuća. Zapovijedio sam da se zaklonimo u odvodne kanale uz cestu. Bilo nam je rečeno kako je okolno zemljište minirano, stoga nismo mogli zauzeti drukčije borbene položaje. Nakon saznanja o ranjavanju branitelja pokušavao sam stupiti u vezu s nadređenima, sa zapovjednikom satnije i bojne, ali mi se nitko nije javljao. Tri puta sam zvao preko radioveze (motorole) i nitko se nije javljao, a nadređeni nije bio u blizini. Usmenim putem prenio sam poruku o ranjavanju mojih vojnika. Nakon pola sata dobio sam motorolom od zapovjednika satnije obavijest da mijenjamo smjer kretanja, što je značilo povlačenje u selo Gaj. Kada smo zbrinuli i drugog ranjenog, ja sam zapovijedio povlačenje voda.

Neodazivanje nadređenih na moje pozive jako me povrijedilo, kao i neorganiziranost te loše vođenje i zapovijedanje u ovoj borbenoj akciji. Sjećam se da mi je Damir Hraščanec² na odlasku iz Varaždina rekao kako je situacija na pakračkom bojištu teška i da ne idemo na izlet. Branitelji su govorili kako im je zapovjednik brigade Ivan Rukljić obećao da se neće ići u napadne aktivnosti“.

Zapovjednici druga dva voda bili su na cesti iza trećeg voda prema Kukunjevcu. Navode kako su u trenutku kada je *samohotka* pogođena raketom, zapovijedili vojnicima da potraže zaklone lijevo i desno od ceste u kanale. Čekali smo daljnje zapovjedi, slušali jaku paljbu, osjetili zujanje metaka iznad naših glava i vidjeli eksplozije granata koje su padale po okolnim njivama, a koje je neprijatelj ispaljivao prema nama. Nismo potražili zaklone okolo jer je bila informacija kako je okolno zemljište minirano i da ne izlazimo izvan kruga ceste. Nakon nekog vremena putem radioveze od zapovjednika satnija došla je zapovijed da se povlačimo u selo Gaj.

² Damir Hraščanec, zapovjednik 1. satnije, u drugoj smjeni teško je ranjen 29. studenog 1991. u selu Omanovac, preminuo u prosincu 1991.

Kao razlog prekida napadne akcije, zapovjednik OG-a Garešnica Ivan Marinko Čajsa navodi: „snage napada iz smjera Pakraca, prema Lipiku i Dobrovcu naišle su na jaku obranu neprijatelja, bile zaustavljene i nisu mogle probiti neprijateljske snage. Nakon toga je neprijatelj prebacio dio snaga u Kukunjevac, tj u Kolodvorsku ulicu. Budući da je uočeno da se neće moći izvršiti zadaća osvajanja sela Kukunjevac, Dobrovac i dijela Lipika, u dogovoru sa Zapovjedništvom obrane sektora Pakrac, koje se nalazilo u selu Donja Obrijež, borbena skupina koja je napadala Kukunjevac povukla se u selo Gaj. U napadu na selo Kukunjevac poginula su dva djelatnika, a jedan teško ranjen” (Čajsa, 69).

U Ratnom dnevniku varaždinske 104. brigade HV-a zapisano je:

“U izvoješću zapovjednika 1/104. ZNG-a po prijemu zapovijedi za napad od Zapovjedništva obrane sektora Pakrac dana 2. 11. 1991., 1/1 bat., s 3./3 čete izvoršila je napad uz sudjelovanje specijalne jedinice MUP-a na s. Kukunjevac. Nakon teških borbi sa snagama neprijateljskih jedinica, zbog utvrđenih vatrenih točaka i jake art. i tenkovske vatre iz sela Kukunjevac, specijalne jedinice MUP-a, podržane našim jedinicama bile su prisiljene na povlačenje na početni položaj u selo Gaj. U toku izvršenja zadatka došlo je do teškog ranjavanja vojnika Vinceković (Juraja) Borisa i Imbrišić (Miše) Vlatka, koji su transportirani sanitetskim automobilom u Garešnicu te je saniranje posljedica u toku. U toku izvršenja iskazana je velika hrabrost i zalaganje svih koji su sudjelovali u akciji.”

U Ratnom dnevniku Operativne zone Bjelovar samo je navedeno: *“kako su u pokušaju čišćenja Kukunjevca u pravcu Lipika tri gardista ranjena iz varaždinskog bataljuna, od kojih dva teško. Onesposobljena nam je jedna SO 90 mm”.*

U dosad objavljenim neprijateljskim dokumentima u koje smo imali uvid: Ratni dnevnik 5. korpusa JNA i Monografija prijedorskih ratnih jedinica u odbrambenom – otadžbinskom ratu (1991.-1995.) nisu zabilježene borbene aktivnosti na selo Kukunjevac za dan 2. studenoga 1991. U potrazi za dokumentima još nismo naišli na zapise iz neprijateljske dokumentacije o ovome događaju.

Analiza događaja

Metodom analize bitke pojasnit ćemo važne aspekte neuspješnog napada i naučiti važnu lekciju koja nam može poslužiti u obuci vojnika, dočasnika i časnika.

Zapovjedništvo sektora obrane Pakrac, znajući za dolazak Varaždinske bojne i ostalih postrojbi, procijenilo je situaciju na pakračkom bojištu povoljnom i osmislilo napadnu akciju šireg opsega radi oslobađanja sela Kukunjevac, Dobrovac i dio Lipika. U Zapovjedništvu su vjerovali kako selo Kukunjevac drže slabije neprijateljske snage. Nagađalo se da šumu Turkovača i selo Kukunjevac brane neprijateljske snage do jedne satnije, oko stotinjak slabo naoružanih neprijateljskih vojnika (Monografija 1994. str. 27.). Procjena je bila da se našim snagama, potpomognutim teškim naoružanjem, neprijatelj neće dugo moći oduprijeti. Na toj pogrešnoj procjeni neprijateljskih snaga u području Kukunjevca na brzinu je organizirana i pokrenuta napadna akcija koja je završila neuspješno.

U odnosu prema obavještajnoj prosudbi koja nije potvrđena od Zapovjedništva, snage neprijatelja bile su tri puta jače i imale su dva ukopana tenka. Ova pogrešna prosudba o sastavu neprijateljskih snaga i vatrenoj moći u području Kukunjevca utjecala je u Zapovjedništvu na planiranje snaga, manevar i taktiku u napadu.

Zapovjedništvo je glavni smjer napada planiralo iz sela Gaj prema Kukunjevcu. Drugi smjer napada bio je iz Pakraca prema Lipiku i Dobrovcu. Na tom smjeru, na desnom boku nalazila se satnija ZNG-a Čakovec u području sela Batinjani, koja je trebala u suradnji s vodom Dobrovac napasti i zaposjesti istočni dio sela Kukunjevca i selo Dobrovac.

Zapovjedništvo je smatralo kako će napad OG-a Garešnica proći na glavnom smjeru, kao i akcija zaposjedanja sela Toranj od prije dva dana kada su 2. satnija varaždinske bojne i tenkovski vod 105. brigade napali i zaposjeli selo Toranj. Zapovjednik Andrić uručio je zapovjed za napad postrojbama dan ranije, tj. 1. studenog 1991.

U vojsci je pravilo da od prijma zadaće do početka pokretanja borbenih operacija jednu trećinu (1/3) vremena koristi nadređeni, a dvije trećine (2/3) podređeni.

U ovom slučaju vidimo da zapovjednik nije dao dovoljno vremena podređenim zapovjednicima kako bi sa svojim postrojbama detaljno i temeljito proučili zapovijed, proveli proces vojnog donošenja odluke i uskladili svoje borbene aktivnosti. Proces vojnog donošenja odluke (PVDO) metodologija je planiranja kojom razumijevamo situaciju i zadaću, razvijamo inačice djelovanja i stvaramo plan operacije ili operativnu zapovijed. PVDO pomaže zapovjedniku da u prosuđivanju bude temeljit, jasan, logičan, da uz profesionalno znanje razborito prosuđuje kako bi razumio situaciju, razvio inačice djelovanja pri rješavanju problema te konačno donio odluku. Zapovjednicima i stožerima PVDO pomaže da za vrijeme planiranja budu kritični i kreativni.

Zapovjednik prije bitke morao je osobno sa svojim podređenima obići mjesto napada, naročito glavni smjer, kako bi raspravio o nejasnoćama sa sudjelujućim zapovjednicima u provođenju borbenih aktivnosti, u koordinaciji snaga i suradnji te vatrenoj potpori postrojbama u napadu. U vojsci to nazivamo zapovjedno izviđanje prije bitke, a vremena za ovakvu ozbiljnu akciju trebalo je biti, možda i napad pomaknuti za jedan dan. Međutim, zapovjednik operacije pukovnik Andrić dan ranije podređenim je zapovjednicima uručio zapovijed za napad po kojoj se trebalo postupiti. Podređene postrojbe nisu imale dovoljno vremena kako bi se pripremile i uskladile svoje borbene aktivnosti u novoformiranoj namjenskoj organizaciji OG Garešnica sastavljenoj od više različitih postrojbi.

„Ova naredba i napad odrađeni su bez sastanaka zapovjednika i razmatranja napada na topografskim kartama i na terenu. Meni, koji sam rođen 30 km zračne linije od navedenog područja, 80 % naziva kota, mostova i kanala bilo je nepoznato, a u kakvoj su tek situaciji bili zapovjednici postrojbi ZNG-a, koji se prije napada nisu upoznali s terenom te nije izvršeno usuglašavanje napada” (Čajsa).

U *Zapovijedi za napad* navedeno je kako će satnija ZNG-a Garešnica smještena u selu Brezine biti potpora u napadu. Međutim, istina je da se tamo nalazila grupa branitelja kao sigurnosni punkt, a Zapovjedništvo satnije nije bilo

upoznato sa zapovjedi i nisu planirali sudjelovanje u napadu. Položaj ove postrojbe vrlo je bitan i omogućio bi bolju i dominantniju poziciju našim snagama u napadu. I umjesto da se istodobno napadne i bok neprijateljske obrane s položaja ove satnije kako bi se olakšao cestom prodor u Kukunjevac, u napad se krenulo „komunikacijom selo Gaj – selo Kukunjevac jer je okolno zemljište minirano“, prema tt 145 kao jednom od ključnih neprijateljskih obrambenih terena. U ratu je pravilo izbjegavati ono što je jako, a udarati na ono što je slabo. Usmjeravanjem napada naših snaga na cestu onemogućeno je manevriranje snaga, odnosno zaobilazanje i traženje drugih pravaca napada, a neprijatelju je pružena mogućnost da topništvom gađa naše snage koje su bile raspoređene na cesti. Neprijatelj to nije prepoznao, tako da je izbjegnuta još veća tragedija. Izostao je i faktor iznenađenja, što znači udariti neprijatelja u vrijeme, na mjestu i na način za koji nije pripremljen. Izostala je i inženjerijska potpora napadu jer, da je bila, utvrdila bi se minirana područja i napravili prolazi kroz minska polja, a time bi se omogućio manevar. U zapovijedi se samo govori o zaprečivanju i postavljanju mina nakon zauzimanja sela Kukunjevca. Inženjerijska satnija nije dobila zadaću uklanjanja neprijateljskih mina radi pravljena prolaza našim snagama u napadu. Neprijatelj je na početku sela Kukunjevac bio pripremljen i prije su provodili aktivnu obranu prema selu Gaj. Nakon zauzimanja sela Toranj 30. listopada očito su očekivali napad naših snaga na toj strani na selo Kukunjevac.

S topničkom i minobacačkom pripremom napada započelo se u 10.00 sati, za koju se kasnije utvrdilo da je bila nedovoljna i neučinkovita.

Zapovjednik bitnice samohotki M36, Berak, s dvije samohotke krenuo je u napad cestom prema Kukunjevcu, kako mu je odredio Andrić, a treću je ostavio ispred sela Gaj radi topničke potpore. Od dva tenka T55 nakon početka napada, pojavio se samo jedan. Sve to upućuje kako najrelevantni činioci borbene moći nisu bili usklađeni i koordinirani pa ukupna borbena moć OG-a Garešnica nije bila ni djelotvorna (efikasna) ni (efektivna) učinkovita. Prvi neprijateljski položaj na tt 149 nadvisuju za tridesetak metara naše položaje kod prvih kuća. Uočivši samohotku ispred sela, neprijatelj je započeo s paljbom iz pješačkog i protuoklopnog naoružanja.

U slijedu loših odluka zapovjedništvo varaždinske bojne i satnije odlučilo se da prvi u napad krene treći vod, najmanji i najslabiji po borbenoj moći. Zapovjednik voda Nikola Drpić u napad iza samohotki krenuo je na najjaču točku obrane na početku sela Kukunjevac. Brojno stanje voda bilo je 24 branitelja, naoružanih s automatskim puškama AP M70 i jednom raketnim bacačem "OSA" i s nekoliko "zolja". Ostali vodovi bili su raspoređeni iza 3. voda uz cestu i trpjeli su neprijateljsku vatru bez mogućnosti uzvraćanja i zauzimanja povoljnijih položaja s kojih bi mogli ugroziti neprijatelja. Početak napada sveo se samo na uzak prostor oko ceste na prilazu sela Kukunjevac. U ovakvoj situaciji borbeno moć pješaka 1. satnije bila je svedena samo na prednji dio raspoređenih snaga u dodiru s neprijateljem.

Jedno od temeljnih načelo vojnog uspjeha je i moral postrojbi. "U ratu je moral prema fizičkom kao tri prema jedan." (Napoleon Bonaparte). Umjesto jačanja borbenog duha i morala, zapovjedništvo bojne i brigade mobiliziranim pripadnicima prije odlaska na bojište je govorilo kako *"neće ići u prve borbene linije, već im je zadaća zaposjedanje sela te da nema pretjerane bojznosti, zapravo straha"* (Monografija, 1994. str 24.). Kao posljedica neuspješnog napada u cijeloj se bojni osjetila kriza morala (Isto, str. 28.)

Suprotno od "šetnje i izleta" kroz Kukunjevac eksplozija granata, jaka paljba neprijatelja i teško ranjavanje branitelja šokirala je i mobilizirane varaždinske branitelje na prilazu sela Kukunjevac. Kada je neprijateljska paljba postajala sve jača i žešća, prvo su se počeli povlačiti pripadnici policijskog voda, a zatim i pripadnici varaždinske satnije.

Nedostatak spremnost u vojsci znači više nego što je zadužiti ljude s opremom, oružjem i tako mobiliziranu postrojbu poslati na bojište. Zapovjedništva su odgovorna da pojedinci i postrojbe imaju potrebno vojno znanje i vještine za provođenje dodijeljenih zadaća. Naročito je važno odabrati časnike s iskustvom prve razine i dočasnike s osnovnim vještinama vodstva i samopouzdanjem koji bi se mogli nositi sa izazovima u borbi.

U analizi bitke važno je razumjeti zapovjedne odnose i vodstvo pojedinih zapovjednika u provođenju borbenih aktivnosti.

Ivan Marinko Čajsa, pravnik kriminalist, inspektor prve klase, zapovjednik PP Garešnica od 8. listopada 1990. s dotad stečenim ratnim iskustvom

na pakračkom bojištu od zapovjednika obrane sektora Pakrac dobio je zadaću voditi napad *OG Garešnica* na glavnom smjeru, na selo Kukunjevac. Neposredno podređeni su mu bili zapovjednik samohotki Berak, kojemu je to bila prva borbena akcija i zapovjednik prve varaždinske satnije Stilinović koji je sudjelovao u varaždinskim danima rata u rujnu 1991. I dok je zapovjednik Čajsa bio na prilazu Kukunjevca i neposredno komunicirao sa zapovjednikom samohotki Berakom koji je predvodio napad, *takove komunikacije nije bilo sa varaždinskim zapovjednicima* (Čajsa).

U monografiji 104. brigade HV, se navodi kako: *“akcija nije uspjela zbog neodgovarajućih podataka o neprijateljskoj strani, preslabe topničke pripreme napada, angažiranja premalog broja pješачkih snaga u odnosu na neprijatelja te prekratkih priprema za napad”*, odnosno sva krivnja je na zapovjedništvo obrane sektora Pakrac.

Detaljna analiza o prvom sudjelovanju varaždinske bojne u napadu na Kukunjevac, zapovjedništva 1. bojne i 104. brigade HV nije provedena. Mi i danas još ne znamo gdje se nalazi ratni dnevnik varaždinske bojne i što je zapovjednik bojne Strelec zapisao u njega. Nije se ozbiljno istražilo što je učinjeno dobro, a što pogrešno tijekom napadne akcije, pa se ni naučena lekcija nije mogla primijeniti na postrojbe u 104. brigade HV. Izostalo je i pitanje zapovjedne odgovornosti za loše provedenu napadnu akciju u zapovjednom lancu.

No, poruka nezadovoljni branitelja je bila jasna, - ljudi su tražili da im se istinito prikazuje situacija na bojištu, korektan odnos prema njima, bolju organiziranost i vojnu obuku sa zapovjednicima koji će biti na čelu, koji će ih voditi, kao što stara vojna mudrosti nalaže vojnike se *vodi za mnom, a ne naprijed*.

Ipak su neke pouke naučene iz neuspjelog napada pomogle u oblikovanju naknadne vojne operaciju oslobađanja Lipika. Neprijateljske snage su držali navedeno područje do početka prosinca 1991.godine, kad je u dobro planiranoj i koordiniranoj akciji s ojačanim snagama HV i policije u kojoj su sudjelovali i varaždinski branitelji oslobođeno čitavo područje i sam grad Lipik kao prvi oslobođeni grad u Hrvatskoj.

Zaključak

Hrvatske oružane snage u nastajanju sastavljene od mobiliziranih pripadnika ZNG, policije, dragovoljaca, bivših pripadnika JNA i opremljene zarobljenim oružjem iz skladišta bivše vojske, iako visokog morala u nekim situacijama u napadu na neprijatelja koji se bori s pripremljenih ili utvrđenih položaja, podupiran topništvom i tenkovima doživjavale su neuspjeh.

Slučaj neuspjele napadne akcije na utvrđenu i organiziranu obranu neprijatelja u selu Kukunjevac klasična je ilustracija loše pripremljenosti napadne akcije *OG Garešnica*. Zapovjedništvo *OG Pakrac* na pogrešnoj procijeni neprijateljski snaga o sastavu i vatrenoj moći u području Kukunjevca na brzinu je organiziralo i pokrenulo napadnu akciju koja je završila neuspješno.

Kratko vrijeme dato postrojbama od uručjenja zapovjedi do početak napada otkrilo je niz slabosti u pogrešnom pristupu vođenja napada, neusklađenosti snaga, neefikasnoj i neučinkovitoj uporabi borbene moći sudjelujući postrojbi kao i nepripremljenosti i nespremnosti tek pristigli mobiliziranih postrojbi na surovo ratno okruženje. Naročito se osjetio nedostatak samopouzdana, vodstvenih vještina i sposobnosti u zapovijedanju tijekom provođenja napada časnika prve razine i ono što danas smatramo dočasničkom razinom.

S naučenim modelom zapovijedanja iz JNA, a koji su na početku Domovinskog rata primijenili i hrvatski zapovjednici nije se moglo učinkovito zapovijedati i pobjeđivati neprijatelja. Bilo je potrebno vrijeme kako bi se steklo novo iskustvo, ali i postepeno mijenjala kultura centraliziranog načina zapovijedanja koja je kočila inicijativu podređenih zapovjednika.

Kroz ovaj neuspjeli napad vidimo preslika Andrićevog načina zapovijedanja i promišljanja koji se prakticirao u JNA, a koji je bio sličan sovjetsko/ruskom model zapovijedanja. Kako se tijekom Domovinskog rata 1992.-1995. pod utjecajem borbenih aktivnosti Hrvatska vojska mijenjala, tako se mijenjao i način zapovijedanja i uloga vodstva kod hrvatskih vođa približavajući se modelu zapovijedanja koji se danas primjenjuje u oružanim snagama zapadnih zemalja - *Zapovijedanje misijom (Mission Command)*. Kroz to ratno vrijeme u hrvatskoj vojsci stasale su nove generacije vojnih vođa, koje su

iznjedrile novi način rješavanja problema i novi model zapovijedanja, a kojeg je general zbora Janko Bobetko kratko sažeo u svojoj knjizi „Sve moje bitke“:

„Ja nikada nisam određivao: To je jedini pravac kojim morate ići! Ja sam davao orijentaciju: Ovo bi vjerojatno bio jedan od dobrih pravaca, a ukoliko ocijeniti da postoji i drugi način, možete to učiniti na svoju ruku. Ako je potrebno, ostanite dan duže, odustanite od toga napada, čekajte noć, zaobiđite (protivnika) i pokažite inicijativu.“

general zbora Janko Bobetko

Literatura:

Bobetko Janko, *Sve moje bitke*, Zagreb, 1996.

Dokumentarni film: *Ivan Sokač Život za Hrvatsku*, Klub varaždinskih branitelja 1991-1995., Varaždin, 2024.

Čajsa Ivan Marinko, *Policijska postaja Garešnica u Dom. ratu*, 2022.

Marijan Davor, (2016), *Domovinski rat*, Despot Infinitus, Zagreb 2016.

Hribernik Miro (2013), *Vojna na Hrvaškem 1990-1995.*, doktorska disertacija 2013,

<https://core.ac.uk/download/67577733.pdf>

Hrvatski vojnik, broj 639, rujan 2021.

Karaula Željko, 105. brigada Hrvatske vojske iz Bjelovara na zapadnoslavonskom bojištu tijekom 1991.

Križan Branko., *Poginuli branitelji u Domovinskom ratu*, 2009.

Minford John, Sun Tzu, *Umijeće ratovanja*, Mozaik knjiga, 2022.

Martinić J., Natko: Doktorski rad, *Oslobodilačke operacije hrv. snaga u zap. Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992.* 2014.

Mijatović, A. (2011.) *Otkos 10*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH, HMDCDR, Zagreb, 2011.

Monografija (1994), *Monografija 104. brigada Hrvatske vojske*, Varaždin 1994.

Monografija (2022). *Monografija prijedorskih ratnih jedinica u odbrambenom-otadžbinskom ratu 1991.-1995*, Prijedor, 2022.

Novine, *Varaždinske vijesti*, brojevi od listopada i studenog 1991.

JNA, *Pravilo Bataljon*, 1988.

Odred TO "M. Kovač" - kronologija djelovanja u početku Domovinskog rata, pakračko bojište, Čakovec, svibnja 2024.

Raščlamba (2000), *Raščlamba b/d na pakračko-daruvarskom području, VI ZP OS RH, Varaždin, lipanj 2000.*

Ratni dnevnik 5. korpusa JNA za period 18.8. do 7. 12. 1991.

Stipčić Rudi (1996) *Napokon smo krenuli.*, Sveučilišna tiskara Zagreb 1996.

Skalnik Drago, izlaganje *Okrugli stol HV.ppt, 25 godina 76sb, 24.02.18.*

Strategos, 8(1), 2024, str. 180

Strategos, 8(2), 2024. str. 149.

Tus Antun, (2000), *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina 1991-1995.*

Vrbanec V. i Antolašić S. *Strategijska obrambena operacija 91. /92.*, Osijek, 2021.

VTV Televizija, (2006) *104. brigada HV, 5 godina na braniku domovine,*

Zbornik radova, (2019) *Zapadna Slavonija u Domovinskom ratu 1991.* Zagreb, 2019.

<https://www.hia.com.hr/blogbusters/item/35971-galerija-junaka-varazdinaca-i-varazdinske-zupanije-dolazak-prvih-branitelja-iz-varazdinskog-kraja-na-lipicko-pakracko-bojiste-1991>

Dokumenti:

Ratni dnevnik 104 brigada HV. i OZ Bjelovar.

Zapovijed za napad, Zapovjedništvo obrane sektora Pakrac, Donija Obrijež, 1. 11. 1991.

Ivan Marinko Čajsa, *Pismeno saznanje o učešću varaždinske brigade na širem području Pakraca 1991.* od 3. 1. 2023. (odobreno samo za ovu objavu).

Intervjui sa zapovjednicima:

Intervju i tekst zapovjednika 2. satnije, mr sc Marijan Kos

Intervju sa zapovjednikom 1. voda 1.satnije, Vladimir Patrtčević

Intervju sa zapovjednikom 2. voda 1.satnije Rade Drožđek

Intervju sa zapovjednikom 3. voda 1.satnije, Nikola Drpić

Involvement of the Varaždin Battalion of the 104th Brigade of the Croatian Army in the Liberation of Western Slavonia in Autumn 1991

Marijan Kostanjevac, Darko Duhović, Ivan Benković

Abstract

In late October 1991, the General Staff of the Croatian Armed Forces requested the command of the 104th Brigade of the National Guard in Varaždin to prepare and equip a battalion-sized unit for deployment to the broader area of the Pakrac front. The aim was to prevent the fall of Lipik and Pakrac and to relieve part of the forces of the 105th Brigade, which had been assigned to the Posavina Operational Group to participate in Operation Orkan 91.

The command of the 104th Brigade mobilized the 1st Battalion (from Varaždin) for this mission. This unit had already taken part in the liberation of Varaždin, was well-armed and equipped, and after three days of preparation was sent to the Pakrac front on October 30, 1991. On that same day, in their first combat operation, the Varaždin defenders – with the support of tanks from Bjelovar – liberated the village of Toranj and secured a wider area of the Pakrac hinterland, eliminating the enemy threat of encircling the town.

Two days later, in a second offensive operation – much larger in scope and manpower than the Toranj operation – Croatian forces attempted to liberate the village of Kukunjevac and the road route from Gaj through Dobrovac to Lipik. Two companies from the 1st Varaždin Battalion took part in the action, but the mission was not successful.

This paper is based on an ongoing project to create a scholarly monograph on the Varaždin Battalion, drawing from archival sources, literature, and testimonies of veterans – members of the 104th Brigade of the Croatian Army – who participated in these combat operations during the liberation of Western Slavonia in the autumn of 1991.

Keywords

1st Battalion / 104th Brigade, Varaždin, Western Slavonian Front, 1991, Toranj, Kukunjevac